

התורה, בעפרות גופם – הוא אין לו כף כלל, שאין לו כלל במציאות תאוה כל עיקר, ולכך אין צריך לאיסור גיד הנשה. ולכן נכתבה מצוה זו כאן ולא אחר מתן תורה, שכאן מקומה, בפתח החיצוני של תורה'. (מתוך 'קומץ המנחה' עט, עמ' 76)

'בעי רבי ירמיה: אית ליה לעוף ועגיל, אית ליה לבהמה ולא עגיל – מאי, בתר דידיה אזלינן או בתר מיניה אזלינן. תיקו' – הראשונים דימו שאלה זו לענין הלכות אחרות, כגון חליצה ברגל ימין, כאשר היבם אטר, האם הולכים אחר אותו אדם, וימינו היא שמאל של כל אדם, או הולכים אחר הכלל. ע' חדושי הרמב"ן הרשב"א והריטב"א; תשב"ץ ח"א קסז; מרומי שדה ואור הישר.

*

רבי חייא הגדול ורבי שמעון בר רבי נשאו ונתנו במסחר של משי. נכנסו לעיר צור ועשו מלאכתם. כשיצאו משער העיר אמרו, נלך ונתפוס אומנות אבותינו – נחזור ונראה אם שכחנו כלום. חזרו ומצאו חבילה של משי. אמרו להם: מנין לכם דבר זה? אמרו: מיעקב סבא, שנאמר **ויותר יעקב לבדו** (בראשית רבה עז)

דף צג

'הכסלים' – המה כפלי בשר שריריים, הנתונים בחלק האחורי של הבהמה, בין הצלעות לירכיים, סמוך לכליות. עשויים שלש שכבות וביניהם שכבת חלב. ואמר שמואל שאותו חלב, במקום שהוא מחופה בבשר – מותר.

'אלמא שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים, הכא נמי שעל הכליות אמר רחמנא ולא שבתוך הכליות' – יש מן הראשונים שפסקו לאסור לובן שבכוליא, וכמו שנהגו רבה ור' יוחנן לשרש אחריו, ואף על פי שפוסקים כשמואל שחלב הכסלים המחופה בבשר – מותר. (כ"מ מרש"י. וכן דעת הר"ה ובעל התרומות).

והטעם לחלק ביניהם הוא, מפני שהכסלים עצמם אינם קרבים על המזבח, ואם אכן החלב שבתוכם נחשב 'חלב', היתה התורה אומרת 'בתוך הכסלים' ולא 'על הכסלים', שמשמע למעט את החלב שבתוכם, אבל הכליות הלא הן קרבות, ולכן אין צורך לכתוב 'החלב שבתוך הכליות', שהרי הוא בכלל הכליות עצמן. ואולם דעת הר"ף והר"ן לפסוק כרב אסי, שהיה גומם ותו לא.

'משום ואל תטש תורת אמך' – כלומר ציווי החכמים. (רבנו גרשום). ועל דרך שדרשו (בברכות לה) – 'אמך' זו כנסת ישראל. כלומר חכמי ישראל. ויתכן שביחוד נאמר על מנהג שנהגו ישראל, כגון ביעי חשילתא, שמנהג ישראל הוא 'תורה' הנובעת מן ה'אם'. 'אמך' – לשון אומתך. (משא"כ שאר דינים הנובעים ממדרש הפסוקים או מקבלה מפי רב עד לסיני, להם יש שייכות לאב'. וע' דברי סופרים לר"צ הכהן, כט.

– כן משמע בפסחים נ: 'כבר קבלו אבותיכם עליהם שנאמר 'שמע בני... ואל תטוש תורת אמך'. וכ"ה בספר יראים (סו"י רסח) 'זמנלך דמנהגא מילתא היא? אמר רב שמן בר אבא אריו"ח: אמר קרא 'שמע בני... ואל תטוש...'. וכן בתשובת רבי אברהם בר"נ הירחי (הובא בסו"ס המנהיג מהדו' רפאל) הביא ממדרש: 'אל תטוש תורת אמך' – אלו המנהגות.

(ע"ב) 'עד תלתין יומין שריין בלא קליפה, מכאן ואילך אי אזרען אסורין ואי לא אזרען שריין. מנא ידעינן – אי אית בהו שורייקי סומקי אסירין' – אבל תוך שלשים, אפילו יש בהן שורות אדומות – מותרות, שאין זה דם (חדושי הרשב"א, הריטב"א והר"ן).

'טבח שנמצא חלב אחריו...' – נקט 'טבח' (שדרכו לנקר, כמו שכתב רש"י), ולא נקט בסתם 'מנקר' – יש לומר לפי שבא להשמיענו חידוש שקיים בטבח דוקא ולא באדם אחר; – שהטבח, אפילו מכר בשר בסתם – מלקין אותו או מעבירים אותו, כיון שדרכו בניקור, ואנשים מניחים מן הסתם שהוא ניקר, ואילו סתם אדם שמוכר – אין הבשר בחזקת מנוקר. ויש לשמוע מכאן שהטבח חייב לנקר את הבשר בטרם ימכרו. ואם כי משתנה הדבר לפי מנהגי המקומות והתקופות, מכל מקום מנהג כשר הוא להנהיג שהטבח ינקר בטרם ימכור, ולא ימכור שום בשר שאינו מנוקר. וראוי לתקן כזאת ולגדוד גדר, לעשות סייג לתורה. (עפ"י שו"ת מהרי"ק מ)

והלכתא, להלקותו בכזית לעברו בכשעורה' – ודוקא כשנמצא חלב, אבל נמצא אחריו חוט או קרום – מלמדים ומזהירים אותו שלא יזלזל באיסורים. (רמב"ם מאכ"א ז, כא; טשו"ע יו"ד סד, כא). והמדובר כאן אפילו בפעם אחת, ואין צורך שיוחזק בדבר. (עפ"י שו"ת הריב"ש קיג. ופשוט בשאר הפוסקים). וכבר כתב הרשב"א בתשובה (ח"א כ. ומובא בשו"ת הריב"ש שם), שטבח שיצאה טרפה מתחת ידו, אין לו התנצלות לומר שוגג הייתי, שאם כן – לעולם יאמר כן. ואולם אין דינו כעברייני במזיד שחזרתו לתפקידו קשה (ע' בסנהדרין כה), אלא נחשב כפושע וחזרתו קלה בקבלת חברות שיקבל עליו בפני שלשה להתנהג כחבר. 'וכל הדברים האלו נדונין לפי מה שהם, לפי כוונת האנשים ולפי אונסם ופשעיתם' הכל כפי ראות עיני הדיין. (עפ"י הר"ן; הגהות אשרי – מובא ברמ"א סד, כא).

'אכשור דריי?' – ע' בשו"ת הריב"ש שצד (מובא בקיצור לעיל טו).

דף צד

'אסור לגנוב דעת הבריות' – ואיסור תורה, כלול בלאו דלא תגנבו. (כן כתב בשו"ת הריב"ש 'המיוחסות' לג) עפ"י דקדוק בלשון הסמ"ג (לא-תעשה קנה). וע' גם אגרות משה יו"ד ח"א לא ד"ה ובעצם).

'לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטת מפני שני דברים: אחד – מפני שמתעהו, ואחד – מפני הסכנה' – לפי הטעם השני, משום סכנה (של ארס. כדפרש"י), היה צריך לאסור גם כאשר מודיעו שהסנדל עשוי ממתה, שהרי הוא נותן לפני חברו דבר שיש בו סכנה, ואף על פי שהלה אינו חושש לדבר, מכל מקום נמצא מביאו לידי סכנה – ואם כן מדוע אסרו למכור רק כאשר מוכרו כאילו היא של חיה שחוטת?

ו. אמר רב ששת אמר רב אסי: חוטים שבחלב, וכן חוטים שבכליה אסורים (מדרבנן) ואין חייבים עליהם.

ז. לובן כליה (– החלב המארך שבתוך החוט שהכליה תלויה בו. ואין זה הבשר הלבן שבתוך הכליה, שהוא בשר גמור. ריטב"א; ראב"ן) – רבי ור' חייא, אחד אסר ואחד התיר. רבה (י"ג רבא) ור' יוחנן היו משרשים אחריו. (ואעפ"כ אם נצלתה הכליה, אין הלובן אסר אותה, כדלהלן צו ובראשונים). ר' אסי היה מוציא רק מה שמלמעלה, אבל מה שבתוך הכליה – התיר. ואמר אביי שמסתבר כמותו. (רש"י כתב שיש לילך אחר המחמיר 'המונע לא הפסיד'. והתוס' הביאו מהשאלות שנקט להתיר, וכ"כ הר"ף. וכ"פ הרא"ש, אלא שכתב שנהגו לשרש אחריו הואיל ורש"י נסתפק בו. וכן דעת הרז"ה ובעל התרומות להחמיר).

דף צג

קמח. חלקי הבהמה המנויים להלן – מהם באכילה?

- א. חלב הכסלים שהבשר חופה אותו.
- ב. החלב שמתחת למתנים.
- ג. חלב שעל המסס ובית הכוסות.
- ד. חלב של הקליבוסת.
- ה. חוטים שבכתף ובלחי.
- ו. חלב שעל הדקים (במקום יציאתם מן הקיבה).
- ז. חוטים שבעוקץ.
- ח. חוטים שבטחול.
- ט. קרומים שבטחול, שבכסלים ושבכליה.
- י. קרומי ביצי הזכר; קרום המוח.
- יא. ביצי הזכר המעורים בגוף.
- יב. חתיכת בשר שהאדימה מדם.
- יג. חוטי הצואר (– הוורידים).
- יד. ראש של בהמה שטמנו ברמץ.
- טו. שומן שעל יותרת הכבד.

א. חלב שבכסלים שהבשר חופה אותו – מותר. (על הכסלים אמרה תורה, ולא בתוכם. כן אמר שמואל, ושמא אין חולק בדבר. ומשמע מפרש"י שכן הוא פשוט להלכה. עפ"י תוס').
רש"י הביא דעות האוסרות חלב שמתחת לקרום העב הלבן, למטה ממקום חיפוי הבשר הנ"ל. וכתב: 'אבל בארץ אשכנז נוהגים בו התר, וגם בעיני נראה דחפוי גמור הוא'. ולמעשה גם כיום חלוקים המנהגים בדבר, ובארץ ישראל נוהגים להחמיר כדעה הראשונה שכתב רש"י. ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ה צא. עוד על ייהוי החלב שע"ג הכסלים – ע' בתשובת משיב דבר ח"ב כא).

ב. חלב שתחת המתנים – אסר שמואל. (אעפ"י שמכוסה במתנים, אין זה נחשב חלב מחופה, בגלל תנודות המתנים והכסלים בחיי הבהמה).

ג. חלב שעל המסס ובית הכוסות – אסורים, והאוכלם ענוש כרת. (רב יהודה בשם שמואל. משום חלב שעל הקרב).

ד. חלב הקליבוסת (= עצם עליונה המחוברת לחולית האליה) – אסור, וענוש כרת. (שמואל. כחלב שעל גבי הכסלים).

ה. חוטים שביד (- בכתף) ובלחי – אסורים משום דם ולא משום חלב, הלכך אם יחתכם לחתיכות וימלחם – מותרים, אפילו לבישול. (ואולם גם לצלי צריך חיתוך. כן דעת התוס' נוטה. והרמב"ן ועוד חולקים. וכן נחלקו הראשונים אם לצלי צריך מליחה בשהיה מועטת, או אין צריך מליחה כלל).

ו. החלב שע"ג הדקים במקום יציאתם מן הקבה – יש לגררו כשיעור אמה. (שמואל, ובזה נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא לעיל מט: ע"ש. יש ראשונים שפרשו שהמדובר כאן על המעי האחרון, החלחולת. ואודות פירוש 'אמתא' כאן – ע' רא"ש; שו"ת מהרי"ל נז).

ז. חוטים שבעוקץ – אסורים (רב יהודה). חמשה הם, שלשה מימין, המתפצלים שנים שנים. ועוד שנים משמאל, המתפצלים לשלש שלש. וצריך לחטט ולהוציא את כולם. (נחלקו ראשונים אם צריך להוציאם עד תום, הגם שהם נכנסים לבשר ומחופים בו, אם לאו. עתוס', רשב"א ור"ן).

ח. חוטים שבטחול – אסורים משום חלב.

ט. קרומים שמעל הטחול, של הכפלים ושל הכליה – אסורים משום חלב.

והסיקו שאינו חייב בכרת ומלקות אלא בקרום הטחול בחלקו הגבוה והעבה, מקום שהוא מחובר שם לכרס ולחלב. ואולם איסור יש בכלו. וכמו כן בקרום הכליה – העליון הוא חלב גמור שחייבים עליו, והתחתון הוא הקרום הדק שאינו חייב עליו. (יש סוברים שאותם חלבים וקרומים שאין חייבים עליהם, אסורים מן התורה, שנאמר כל חלב וכל דם... וכדין חצי שיעור האסור מן התורה. ע' תורת חיים – עפ"י רמב"ם מאכ"א ז).

י. קרומי ביצי הזכר וקרום המוח – אסורים משום דם, הלכך יש להם תקנה ע"י חיתוך ומליחה, כנ"ל. ואמר מר רב אשי, שעד שלשים יום מלידת הגדי (ולאו דוקא גדי. רש"י. ולדעת הרא"ה דוקא גדי, אבל עגל אסור אף תוך שלשים), אין צריך לקלוף הקרום, שעדיין לא נבלע בו הדם. מכאן ואילך, אם יש בהן זרע, בידוע שיש דם. וסימן לדבר – אם נראות בהן שורות אדומות.

יא. ביצי הזכר שנתמעכו או נתלשו ועדיין מעורים לגוף – נחלקו בדבר רב אמי ורב אסי, האם יש לאסרן משום אבר מן החי אם לאו. (ולא מן התורה אלא מדרבנן, כדין אבר המדולדל בבהמה, שמן התורה הוא נותר בשחיטה. תוס').

והורה ר' יוחנן, שאף כי מן הדין מותר, יש לו לבן בבל לנהוג בהן איסור (במקומו, או אף במקום אחר אם דעתו לחזור. עתוס'), משום אל תטוש תורת אמן. (הרמב"ם (ה,י), כתב שאסור לאכלם מחמת המנהג שנהגו ישראל. וכן נקט הר"ן, לפי שאנו כולנו נגררים אחר מנהג בבל. ואולם הרשב"א כתב להלכה שמותר).

יב. אומצה שהאדימה (שנצרך בה דם מחמת מכה. רמב"ן. וע' שו"ת שבט הלוי ח"ג קא) – חתכה ומלחה, מותרת אפילו לבישול בקדרה. תלאה בשיפוד בתנור – מותרת, שדמה נוטף ופורש. (ומקום החתך – למטה. ראב"ד). הניחה על גבי גחלים – רב אחא התיר, לפי שהאש שואבת הדם (והלכה כמותו לקולא), ורבינא אסר, שהדם נצמת ואינו יוצא.

יג. חוטי הצואר דינם כאומצה שהאדימה. (דעת התוס' לומר שאף לצלי צריך לחתכם לחתיכות, לצורך הוצאת הדם. והרמב"ן והר"ן חולקים. וכן הביאו מהראב"ד ומרבנו עמרם גאון, וכ"ה בשו"ת הריב"ש פו).

יד. ראש של בהמה שנתנוהו ברמץ – אם בית השחיטה כלפי מטה, הדם זב ויוצא. לצדדים – אסור. וי"א שאם נעץ בו דבר מה, מותר, שהדם יוצא דרך אותו מקום. הושיבו על נחיריו – י"א שמותר רק אם נעץ בו דבר, ויש מתירים בכל אופן.

(בה"ג משמע שרק המוח אסור, לפי שנתבשל עם הדם שבקרום, ולא שאר הראש. ונראה שגם חוטי הלחי דינם בקרום המוח. עפ"י תוס'. וע' גם בשו"ת הרא"ש כ, כג. ונראה שדוקא אם צלה, אבל בישל הראש בקדרה – אסר בששים, וצריך לשער בכל המוח. רמב"ן. בראש של תרנגולת – יש נוהגים בו התר בכל אופן שהניחו. עפ"י תוס').

טו. שומן שעל יותרת הכבד – ר' אליעזר ממיץ היה אסר. והתוס' כתבו לסתור דבריו.

קמו. א. טבח המנקה, שנמצא חלב אחריו – מה דינו?

ב. האם הטבחים נאמנים על הגיד והחלב לומר שנטלום?

א. הסיקו הלכה כדברי רב פפא, שאם נמצא כזית (אפילו במקומות מפורזים. רמב"ם) – מלקין אותו. כשעורה – אין מלקין אבל מעבירים אותו מתפקידו. (וחזרתו לכשרותו ותשובתו – כפי ראות עיני הדיין, אם עבר בשוגג או במזיד. פוסקים).

ב. לר' מאיר, אין הטבחים נאמנים על הגיד ועל החלב, משום הטורח שיש בדבר לחטט אחריהם. וחכמים אומרים: נאמנים. (וכן הסיק רב נחמן להלכה בזמנו).

דף צד

קמז. מקום שבו הטבחים הם מישראל – האם מותר לעשות שם את המעשים דלהלן?

א. לשלוח ירך לנכרי, כשגיד הנשה בתוכה.

ב. למכור נבלות וטרפות לנכרי.

ג. לשלוח נכרי ליקח לו בשר.

א. ירך שלמה שהגיד בתוכה – מותר לשלוח לנכרי בכל מקום, כי גם אם ישראל יקנה אותה ממנו, הלוקח יבין שלא ניטל הגיד ולא ייכשל. (וגם אם הנכרי יחתכנה לחתיכות – חיתוכו שונה מחיתוך הירך של ישראל, כך שהדבר ניכר שהגוי חתך).

(ואולם, לדעת הסובר גיד הנשה אסור בהנאה, אסור לשלוח ירך לנכרי עם גיד שבתוכה, שנמצא נהנה מן הגיד, שמתכבד בכך ששולח לו שלמה. עפ"י פסחים כב.).